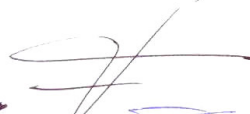

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

به نام خدا

تأییدیه اعضای هیات داوران در جلسه دفاع از پایان نامه کارشناسی ارشد

اعضای هیات داوران نسخه نهایی پایان نامه کارشناسی ارشد آقای امیر حسین نادری تحت عنوان « حق دسترسی آزادانه به اطلاعات و اسناد دولتی در نظام حقوقی جمهوری اسلامی ایران » را از نظر فرم و محتوا بررسی نموده و پذیرش آن را برای تکمیل درجه کارشناسی ارشد پیشنهاد می‌کند.

اعضای هیات داوران	نام و نام خانوادگی	رتبه علمی	امضا
۱- استاد راهنما	دکتر ولی رستمی	استادیار	
۲- استاد مشاور	دکتر محمد رضا ویژه	استادیار	
۳- استاد ناظر	خانم دکترهدی غفاری	استادیار	
۴- استاد ناظر	دکتر مرتضی شهبازی نیا	استادیار	
۵- نماینده تحصیلات تکمیلی	دکتر مرتضی شهبازی نیا	استادیار	

ابین‌نامه حق مالکیت مادی و معنوی در مورد نتایج پژوهش‌های علمی دانشگاه تربیت مدرس

مقدمه: با عنایت به سیاست‌های پژوهشی و فناوری دانشگاه در راستای تحقق عدالت و کرامت انسانها که لازمه شکوفایی علمی و فنی است و رعایت حقوق مادی و معنوی دانشکاه و پژوهشگران، لازم است اعضای هیأت علمی، دانشجویان، دانش‌آموختگان و دیگر همکاران مطرح، در مورد نتایج پژوهش‌های علمی که تحت عناوین پایان‌نامه، رساله و طرح‌های تحقیقاتی با هماهنگی دانشگاه انجام شده است، موارد زیر را رعایت نمایند:

ماده ۱ حق نشر و تکثیر پایان‌نامه/رساله و درآمدهای حاصل از آنها متعلق به دانشگاه می‌باشد ولی حقوق معنوی پدید آورندگان محفوظ خواهد بود.

ماده ۲ انتشار مقاله یا مقاله مستخرج از پایان‌نامه/رساله به صورت چاپ در نشریات علمی و یا ارائه در همایش علمی باید به نام دانشگاه برده و با تایید استاد راهنمای اصلی، یکی از اساتید راهنما، مشاور و یا دانشجو مسئول مکاتبات مقاله، دانش‌آموخته ولی مسئولیت علمی مقاله مستخرج از پایان‌نامه و رساله به عهده اساتید راهنما و دانشجو می‌باشد.

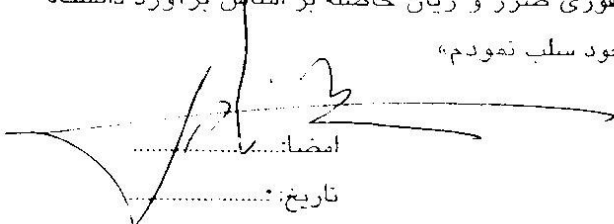
مبصره در مقالاتی که پس از دانش‌آموختگی به صورت ترکیبی از ادایان جدید و نتایج حاصل از پایان‌نامه/رساله نیز منتشر می‌شود نیز باید نام دانشگاه درج شود.

ماده ۳ انتشار کتاب، نرم افزار و یا آثار ویژه (آثاری هنری مانند فیلم، عکس، نقاشی و نمایشنامه) حاصل از نتایج پایان‌نامه/رساله و تمامی طرح‌های تحقیقاتی کلیه واحدهای دانشگاه اعم از دانشکده‌ها، مراکز تحقیقاتی، پژوهشکده‌ها، پارک علم و فناوری و دیگر واحدها باید با مجوز کتبی مساعده از معاونت پژوهشی دانشگاه و اساس آئین‌نامه‌های مصوب انجام شود.

ماده ۴ ثبت اختراع و تدوین دانش فنی و یا ارائه یافته‌ها در جستواردهای علمی، منطقه‌ای و بین‌المللی که حاصل نتایج مستخرج از پایان‌نامه/رساله و تمامی طرح‌های تحقیقاتی دانشگاه باید با هماهنگی استاد راهنما یا مجری طرح از طریق معاونت پژوهشی دانشگاه انجام گیرد.

ماده ۵ این ابین‌نامه در ۵ ماده و یک تبصره در تاریخ ۸۷/۴/۱ شورای پژوهشی و در تاریخ ۸۷/۴/۲۲ در هیأت رئیس دانشگاه به تایید رسید و در جلسه مورخ ۸۷/۷/۱۵ شورای دانشگاه به تصویب رسیده و از تاریخ تصویب در شورای دانشگاه لازم‌الاجرا است.

اینجانب میر حسن ناچری دانشجوی رشته حقوق عمومی و رودی سال تحصیلی ۸۷ / ۱۳ مقطع لیسانس علوم انسانی متعهد می‌شوم کلیه نکات مندرج در آئین‌نامه حق مالکیت مادی و معنوی در مورد نتایج پژوهش‌های علمی دانشگاه تربیت مدرس را در انتشار یافته‌های علمی مستخرج از پایان‌نامه / رساله تحصیلی خود رعایت نمایم. در صورت تخلف از مفاد آئین‌نامه فوق‌الاشعار به دانشگاه وکالت و نمایندگی می‌دهم که از طرف اینجانب نسبت به لغو امتیاز اختراع بنام بنده و یا هر گونه امتیاز دیگر و تغییر آن به نام دانشگاه اقدام نماید. ضمناً نسبت به جبران فوری ضرر و زیان حاصله بر اساس برآورد دانشگاه اقدام خواهم نمود و بدینوسیله حق هر گونه اعتراض را از خود سلب نمودم.

امضا:

تاریخ: .....

آیین نامه چاپ پایان نامه (رساله) های دانشجویان دانشگاه تربیت مدرس

نظر به اینکه چاپ و انتشار پایان نامه (رساله) های تحصیلی دانشجویان دانشگاه تربیت مدرس، مبین بخشی از فعالیتهای علمی - پژوهشی دانشگاه است بنابراین به منظور آگاهی و رعایت حقوق دانشگاه، دانش آموختگان این دانشگاه نسبت به رعایت موارد ذیل متعهد می شوند:

ماده ۱: در صورت اقدام به چاپ پایان نامه (رساله) ی خود، مراتب را قبلاً به «لور کتبی به «دفتر نشر اثار علمی» دانشگاه اطلاع دهد.

ماده ۲: در صفحه سوم کتاب (پس از برگ شناسنامه) عبارت ذیل را چاپ کند:

«کتاب حاضر، حاصل پایان نامه کارشناسی ارشد/ رساله دکتری نگارنده در رشته
است که در سال ... در دانشکده ...»

دانشگاه تربیت مدرس به راهنمایی سرکار خانم بنیاب آقای دکتر **ولی سیدی**، مشاوره سرکار خانم اجناب آقای دکتر **محمدرضا ویرم** و مشاوره سرکار خانم اجناب آقای دکتر از آن دفاع شده است.

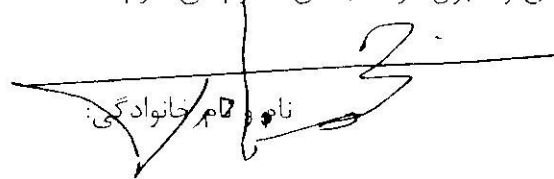
ماده ۳: به منظور جبران بخشی از هزینه های انتشارات دانشگاه، تعداد یک درصد شمارگان کتاب (در هر نوبت چاپ) را به «دفتر نشر اثار علمی» دانشگاه اهدا کند. دانشگاه می تواند مازاد نیاز خود را به نفع مرکز نشر در معرض فروش قرار دهد.

ماده ۴: در صورت عدم رعایت ماده ۳، ۵۰٪ پیمای شمارگان چاپ شده را به عنوان خسارت به دانشگاه تربیت مدرس، تأذیب کند.

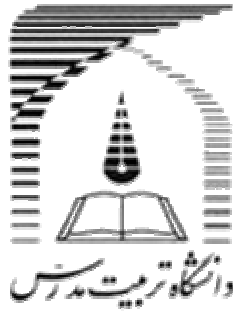
ماده ۵: دانشجو تعهد و قبول می کند در صورت خودداری از پرداخت بهای خسارت، دانشگاه می تواند خسارت مذکور را از دلیرتی مراجع قضایی مطالبه و وصول کند؛ به علاوه به دانشگاه حق می دهد به منظور استیفای حقوق خود، از دلیرتی دادگاه، معادل وجه مذکور در ماده ۴ را از محل توقیف کتابهای عرضه شده نگارنده برای فروش، تامین نماید.

ماده ۶: اینجانب امیر **بنیادی** دانشجوی رشته **حقوق عمومی** مقطع **کارشناسی ارشد** تعهد فوق و ضمانت اجرایی آن را قبول کرده، به آن ملتزم می شوم.

نام و نام خانوادگی:

تاریخ و امضا:

دانشکده علوم انسانی

« پایان نامه برای دریافت درجه کارشناسی ارشد M.A. »

گرایش: حقوق عمومی

عنوان :

حق دسترسی آزادانه به اطلاعات و اسناد دولتی در نظام حقوقی ایران

استاد راهنما :

جناب آقای دکتر ولی رستمی

استاد مشاور :

جناب آقای دکتر محمدرضا ویژه

نگارش :

امیرحسین نادری

تابستان ۱۳۹۰

سپاسگزاری :

ما نگوئیم بد و میل به ناحق نکنیم   جامه کس سیه و دلخ به ارزق نکنیم
رقم مغلطه بر دفتر دانش نزنیم   سرّ حق بر ورق شعبده ملحق نکنیم

در مکتب معلم آموختم رسم سپاس از کسانی که نیکی ها را با اعمال شایسته شان پاس داشته و ارج می نهند تا به بهانه نگارش این رساله از بزرگانی که چندی است از محضرشان بهره ها برده ام سپاسگزاری بنمایم.

براین اساس شایسته است تا از تمام آموزگاران و اساتید بزرگوaram از مدرسه تا دانشگاه و از هر آنکه مرا حرفی آموخت یا در این راه یاری فرمود و از فیض وجودش و چشمه علم و حلمش سیراب گشته ام کمال تقدیر و سپاس را بنمایم.

همچنین از زحمات اساتید بزرگوar راهنما و مشاور جناب آقایان دکتر ولی رستمی و دکتر محمدرضا ویژه که حقیر را در تکمیل این رساله راهنمایی و ارشاد فرموده اند بی نهایت سپاسگزارم.

امیرحسین نادری

تابستان ۱۳۹۰

تقدیم به :

"معلم"

همو که اندیشیدن را به ما آموخت ،

نه اندیشه ها را

چکیده

آگاهی از جمله حقوق شهروندی است. این حق دارای ابعاد گسترده ای می باشد. از سویی حق جستجو یا دسترسی به اطلاعات را می توان یکی از ضروری ترین عناصر آزادی بیان دانست و از دیگر سوی مردم سالاری نیز بدون تضمین حق آگاهی نمی تواند متضمن آینده ای روشن باشد. حق آگاهی دارای دو مفهوم مضیق و موسع می باشد. این حق در مفهوم مضیق آن، آزادی در جستجوی اطلاعات را مد نظر قرار می دهد، اما مفهوم موسع آن، شامل حق دسترسی به اطلاعات یا حق دریافت اطلاعات است.

گاه مصلحت اندیشی کارگزاران دولت می تواند مساعی عمومی را برای کسب اطلاعات از دولت و ارکان دولتی دارنده اطلاعات، محدود کند. آزادی اطلاعات، مستلزم حق دستیابی عموم به اطلاعات تحت کنترل مقامات عمومی است و این حق نه تنها به عنوان لازمه دموکراسی، پاسخگو بودن مقامات و مشارکت مؤثر مردم، مدت مدیدی است که مورد شناسایی واقع شده، بلکه تحت عنوان یکی از حقوق بنیادین بشر به موجب قوانین بین المللی و قوانین اساسی کشورها مورد حمایت قرار گرفته است.

حق همگانی دسترسی به اطلاعاتی که دولت در اختیار دارد، بیش از ۲۰۰ سال است که به عنوان قانون در نظام حقوقی کشور سوئد به رسمیت شناخته شده است، ولی در سه دهه اخیر ما شاهد پذیرش گسترده آن هم در سطح کشورها و هم در سطح سازمانهای بین المللی هستیم. در این دوران، دولتها، سازمان های بین المللی و مؤسسات مالی بین الدولی قوانینی را تصویب کرده و خط مشی هایی را پیش گرفته اند که هر یک در برگیرنده تمهیداتی به منظور دسترسی به اطلاعاتی است که در اختیار ارکان عمومی حکومت قرار دارند.

در ایران حق دسترسی شهروندان به اسناد و اطلاعات دولتی، ریشه در حق آزادی بیان و حق مشارکت در تعیین سرنوشت و همچنین مسئله مهم شفافیت دولت که در اصول قانون اساسی مورد اشاره قرار گرفته، دارد.

کلمات کلیدی: حق آگاهی، حقوق بشر، حقوق شهروندی، حق دسترسی، دموکراسی، شفافیت

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
۱	مقدمه
۳	الف) بیان مسأله و اهمیت موضوع
۴	ب) اهداف تحقیق
۴	ج) پرسش های تحقیق
۴	د) فرضیات تحقیق
۵	هـ) روش انجام تحقیق
۵	و) جنبه جدید بودن و نوآوری
۵	ز) روش تجزیه و تحلیل و گردآوری اطلاعات

فصل اول : مبانی و کلیات

بخش اول : تعاریف، پیشینه تقنینی و سازمانهای حافظ دسترسی آزاد به اطلاعات

۹	۱-۱- تعاریف، پیشینه تقنینی و سازمانهای حافظ دسترسی آزاد به اطلاعات
۹	۱-۱-۱- تعریف اطلاعات
۱۰	۱-۱-۲- تعریف آزادی اطلاعات
۱۰	۱-۱-۳- عناصر آزادی اطلاعات

- ۱-۱-۴- پیشینه تقنینی آزادی اطلاعات ۱۱
- ۱-۱-۴-۱- پیشینه تقنینی آزادی اطلاعات در ایران ۲۰
- ۱-۱-۴-۲- حق دسترسی آزاد به اطلاعات در اسلام ۲۲
- ۱-۱-۴-۳- حق دسترسی آزاد به اطلاعات و حریم خصوصی ۲۵
- ۱-۱-۴-۴- حق دسترسی آزاد به اطلاعات و امنیت ملی ۲۶

بخش دوم: ضرورت دسترسی آزاد به اطلاعات و اثرات آن

- ۱-۲- ضرورت دسترسی آزاد به اطلاعات و اثرات آن ۳۰
- ۱-۲-۱- آزادی اطلاعات حق یا امتیاز؟ ۳۰
- ۱-۲-۱-۱- حکومت‌های تملیکیه و حکومت‌های ولایه ۳۱
- ۱-۲-۱-۲- ضرورت آزادی اطلاعات و حق دسترسی ۳۴
- ۱-۲-۱-۳- آزادی اطلاعات، حق دسترسی و تحقق مفهوم شهروندی ۳۶
- ۱- آزادی اطلاعات و حق دسترسی به مثابه یک حق بنیادین بشر ۳۷
- ۲- آزادی اطلاعات و حق دسترسی پیش نیاز آزادی بیان ۳۸
- ۳- آزادی اطلاعات و حق دسترسی، تغییر در نقش سنتی دولت ۳۸
- ۱-۲-۲- اثرات تصویب قانون آزادی اطلاعات و حق دسترسی ۳۹
- ۱-۲-۲-۱- شفافیت ۳۹
- ۱-۲-۲-۲- تقویت مشارکت مدنی ۴۰
- ۱-۲-۲-۳- افزایش کارآمدی ۴۰
- ۱-۲-۲-۴- پیشگیری از فساد ۴۰
- ۱-۲-۲-۵- تقویت فرآیندهای اداری اصلاح‌گرا ۴۱

بخش سوم : اصول نه گانه آزادی و حق دسترسی به اطلاعات

- ۴۳ ..... ۱-۳-۱- اصول نه گانه آزادی و حق دسترسی به اطلاعات
- ۴۳ ..... ۱-۳-۱- اصل اول : افشای حداکثر.....
- ۴۳ ..... ۱-۳-۲- اصل دوم : الزام انتشار.....
- ۴۴ ..... ۱-۳-۳- اصل سوم : تقویت حکومت باز.....
- ۴۴ ..... ۱-۳-۴- اصل چهارم : دامنه محدود موردهای استثناء.....
- ۴۵ ..... ۱-۳-۵- اصل پنجم : آسان نمودن دسترسی اطلاعات.....
- ۴۵ ..... ۱-۳-۶- اصل ششم : هزینه ها.....
- ۴۶ ..... ۱-۳-۷- اصل هفتم : مذاکرات علنی.....
- ۴۶ ..... ۱-۳-۸- اصل هشتم : اولویت افشا.....
- ۴۶ ..... ۱-۳-۹- اصل نهم: حمایت از هشدار دهندگان.....
- ۴۶ ..... ۱-۳-۱۰- آموزش عمومی، مقابله با فرهنگ پنهان کاری رسمی.....
- ۴۷ ..... ۱-۳-۱۱- موانع جریان آزاد اطلاعات.....
- ۴۸ ..... ۱-۳-۱۱-۱- انفجار اطلاعات.....
- ۴۸ ..... ۱-۳-۱۱-۲- زبان.....
- ۴۸ ..... ۱-۳-۱۱-۳- آلودگی اطلاعات.....
- ۴۹ ..... ۱-۳-۱۱-۴- محدودیت های مالی.....
- ۴۹ ..... ۱-۳-۱۱-۵- زمان.....
- ۴۹ ..... ۱-۳-۱۱-۶- اطلاعات رایانه ای شده.....

فصل دوم : جایگاه آزادی اطلاعات و حق دسترسی به اطلاعات و اسناد دولتی در ایران

بخش اول : آزادی اطلاعات در قوانین ایران

- ۵۲ ..... ۲-۱- آزادی اطلاعات در قوانین ایران.....
- ۵۳ ..... ۲-۱-۱- سیر تحول لایحه آزادی اطلاعات در ایران.....
- ۵۴ ..... ۲-۱-۱- نگاهی به مشروح مذاکرات مجلس در تصویب مواد لایحه انتشار و دسترسی آزاد اطلاعات
- ۵۷ ..... ۲-۱-۲- نظر شورای نگهبان در خصوص لایحه آزادی اطلاعات.....

بخش دوم : نقد و بررسی اجمالی قانون انتشار و دسترسی آزاد به اطلاعات

- ۶۱ ..... ۲-۲- نقد و بررسی اجمالی قانون انتشار و دسترسی آزاد به اطلاعات.....
- ۶۶ ..... ۲-۲-۱- نقش تلویزیون و سایر وسایل ارتباط جمعی سمعی و بصری.....
- ۷۰ ..... نتیجه گیری.....
- ۷۴ ..... سنجش فرضیه.....
- ۷۵ ..... پیشنهادات.....
- ۷۷ ..... فهرست منابع.....
- ۷۷ ..... ۱- منابع فارسی.....
- ۷۷ ..... الف) کتاب.....
- ۷۷ ..... ب) مقالات.....
- ۷۹ ..... ج) پایان نامه.....
- ۷۹ ..... د) سایت ها و پایگاه اینترنتی.....
- ۷۹ ..... ۲- منابع خارجی.....

مقدمه

حق آگاهی از جمله حقوق شهروندی است که دارای ابعاد گسترده ای است. دستیابی به اطلاعات درست در خصوص مسائل و حوادث داخلی و بین المللی و نیز آزادیهای مطبوعاتی، چاپ و نشر، ایجاد موسسه انتشاراتی، ممنوعیت سانسور، کوشش در بی طرفی و سلامت مطبوعات و ایجاد مقررات دقیق در باب وسایل ارتباط جمعی از جمله رادیو و تلویزیون از حقوق مردم در بهره گیری از اطلاعات در نظام مردم سالار به حساب می آید.

حق آگاهی در مفهوم مضیق آن، آزادی در جستجوی اطلاعات می باشد و در مفهوم موسع آن حق دسترسی به اطلاعات یا حق دریافت اطلاعات است. اما مصلحت اندیشی کارگزاران دولت می تواند دخالت در مساعی عمومی را برای کسب اطلاعات از دولت و ارکان دولتی دارنده اطلاعات، محدود کند. دولتها نمی توانند به بهانه مصلحت، مردم را در بی خبری نگهدارند، اگر مردم ندانند که در جامعه آنها چه می گذرد و اگر اعمال حاکمان از مردم مخفی بماند، چگونه می توانند سهمی در تعیین سرنوشت خویش داشته و یا در اداره امور جامعه بیابند.

پاسخگو بودن دولت و حکومت، تقویت دموکراسی را در سراسر دنیا به همراه داشته بگونه ای که عده ای اطلاعات را اکسیژن دموکراسی نامیده اند. حمایت قانونی از این حق بطور فزاینده ای زمینه قوام دموکراسی را فراهم می کند، حق دسترسی به اطلاعات، حق آزادی بیان، حق مشارکت سیاسی، همگی از آزادیهایی هستند که زمینه استمرار حاکمیت مردم را در نظام جمهوری تسهیل می کند. الزام دولت به انتشار اطلاعات در باب عملکرد حکومت، می تواند باعث ارتقاء دانش عمومی گردد. فشار روی دولت ها به عنوان وظیفه منتشر کردن جزئیات وقایع با دادن اطلاعات سبب آگاهی عمومی بطور گسترده می شود و مبنایی برای تصمیم گیری آگاهانه خواهد بود. حقوق اطلاعاتی در معاهدات حقوق بشری جهانی و منطقه ای در اسناد حقوقی و حتی در سطح حقوق داخلی از جمله در قوانین اساسی و قوانین داخلی تدارک شده اند.

حقوق اطلاعاتی در بعد دیگر آن، وظیفه فراهم کردن اطلاعاتی است که در اختیار مقامات عمومی قرار دارد. منظور از عنوان مقامات عمومی به معنی کلیه اقدامات اجرائی توأم با مسئولیت مرتبط با امور جامعه است. دسترسی به اطلاعات برای هر شخص حقیقی و حقوقی قابل اعمال است. کسب اطلاعات شرط لازم برای ایفای نقش اساسی به وسیله مردم است که از طریق مشارکت در تصمیم گیری مخصوصاً با حق تعیین سرنوشت اجتماعی و سیاسی آنان رابطه مستقیم دارد.

حق مشارکت دارای دو جزء ترکیبی است: یکی حق آگاهی و دیگری اثر گذاری از راه تصمیم گیری است. مردم سالاری بدون آگاهی نمی تواند تضمین کننده آینده ای روشن باشد. حق برخورداری از جبران خسارت در برخی موارد از مقررات حقوق بشر، شامل تخلفات دولت از حق کسب آگاهی محسوب می گردد. تضمین برخورداری از آگاهی و مشارکت در تصمیم گیری در بسیاری از قوانین ملی و بین المللی بطور گسترده ای مطرح شده اند. دسترسی به اخبار و اطلاعات شرط لازم مشارکت عمومی در اتخاذ تصمیم و نظارت بر فعالیتهای دولتی است و می تواند نقش مهمی در طرح توسعه سیاسی و بهره گیری بهینه از نقش مردم در نظام مردم سالار را فراهم نماید.

کنفرانس بین المللی آزادی اطلاعات در سال ۱۹۴۸ در ژنو برگزار شد. در این کنفرانس، نمایندگان ۵۱ کشور دنیا که در آن زمان عضو سازمان ملل متحد بودند، ماده ۱۹ اعلامیه حقوق بشر را تدوین کردند. در این ماده که در دسامبر همان سال در مجمع عمومی سازمان ملل به تصویب رسید، ضرورت تحقق آزادی اطلاعات و ارتباطات پیش بینی شده و بر اساس آن در سراسر دنیا، هر فردی حق دریافت، جست و جو، انتقال و انتشار اطلاعات را داراست. بر همین مبنا در دهه ۵۰ میلادی، سازمان ملل به کمک یونسکو به تحقیق در مورد وضع آزادی مطبوعات و اطلاعات در جهان پرداخت. تحقیقات بر این اساس بود که تا وقتی وسایل ارتباط جمعی و رسانه های همگانی در دنیا به حداقل توسعه یافتگی نرسند، نمی توان انتظار داشت که جریان آزاد اطلاعات پدید آید.

طی دهه ۹۰ و با رشد فناوری اطلاعات، موضوع دسترسی به جریان آزاد اطلاعات، شکل تازه ای به خود گرفت و سرانجام در اولین اجلاس جهانی سران که با موضوع جامعه اطلاعاتی در آذر ماه سال ۱۳۸۲ خورشیدی در ژنو برگزار شد، سران کشورهای جهان با امضای بیانیه اصول، متعهد به ایجاد جامعه اطلاعاتی در هزاره جدید شدند.

الف) بیان مسأله و اهمیت موضوع

امروزه حق دسترسی به اسناد و اطلاعات اهمیت روزافزون یافته و از مفاهیم نسبتاً نوظهور است. مبانی نظری و دلایل متفاوت برای شناسایی آزادی اطلاعات ارائه شده است. از جمله این دلایل عبارتند از: رفع نقص آزادی بیان و مطبوعات، مبارزه با فساد و گسترش مشارکت شهروندان، شفاف سازی حکومت و ارتقاء سطح زندگی افراد و بهبود خدمات عمومی که در دفاع از آن تعلق اطلاعات به مردم وجود ملازمه بین آزادی اطلاعات و مسئول شناسی در حکومت و پاسخگویی مسئولان و مبارزه با فساد اداری بیان گردیده است. حق دسترسی به اطلاعات پشتوانه علمی عمیقی نیز دارد و در حقوق بنیادین بشر از جمله حق آزادی بیان و حق تعیین سرنوشت ریشه دارد و از توابع اصل شفافیت نیز می باشد. با وجود این امروزه آزادی اطلاعات به عنوان یک آزادی مستقل مورد حمایت است و این حمایت در اسناد و کنوانسیونهای بین المللی و در نیز قوانین اساسی و عادی کشورهای مختلف پیش بینی شده است و حتی در برخی کشورها آزادی اطلاعات به عنوان یکی از اصول قانون اساسی مورد شناسایی قرار گرفته است.

هم اینک تأثیرات مثبت آزادی اطلاعات بسیار سازنده و موجب شده که حرکت سراسری به سمت آزادی اطلاعات آغاز شود. با تحولات مختلفی که در مفهوم دموکراسی رخ داده و گسترش روزافزون رویکرد شهروند محوری در عرصه سیاستگذاری آگاهی و بهره مندی شهروندان از اطلاعات دقیق و کافی خصوصاً در زمینه رفاه عمومی یکی از پیش شرطهای ضرورت مشارکت در فرآیندهای تصمیم گیری عمومی بوده و برای نظارت بر مقامات سیاسی و اقتصادی اجتناب ناپذیر است. لذا در این فرآیند ابتدا لازم است مردم با بهره مندی از یک محیط اطلاعاتی باز و شفاف عقاید خود را بر اساس اطلاعات مطمئن و جامع شکل دهند و نیز بر مبنای شایعه که در محیطی تیره و تاریک رد و بدل می شود، لازمه این محیط آزاد و شفاف اصلاح طرز تلقی موجود از جایگاه دولت است و این بدان معناست که به جای اینکه دولتها خود را مالک مطلق اطلاعات بدانند و به صورت انحصاری برای اهداف خود مورد استفاده قرار دهند، باید دیدگاه خود را تغییر داده و با مردم تعامل برقرار کرده و مردم را در اطلاعاتی که در دست دارند سهیم کنند. چنین فرآیندی که در آن هم حق آزادی اطلاعات و فضای باز فکری و سیاسی محقق شده باشد و هم مشارکت مردم در آن تجلی یابد و شفافیت گسترش یابد. ماهیت حقوق آزادی اطلاعات که با آزادی های دیگر تفاوت ها دارد این است که آزادی مذکور در نظام آزادی ها، از چه جایگاهی برخوردار بوده؟ حقوق و تعهدات ناشی از آن چه ماهیتی دارند؟ که پاسخ به این برحسب اینکه آزادی و حق دو مقوله متفاوت می باشند یا اینکه یکی در برگیرنده

دیگری است فرق می کند و با توجه به نظریات متفاوتی که در این زمینه ارائه شده تعهدات دولت نیز در قبال آن متفاوت و از لحاظ مدنی و سیاسی منفی و از لحاظ اقتصادی و اجتماعی و فرهنگی از نوع مثبت است.

آزادی اطلاعات یکی از مؤلفه های بسیار مهم دول مدرن است که در جهت احقاق مردم و جلوگیری از حکومت خودسرانه و اقدامی در جهت برقراری نظم و عدالت است.

(ب) اهداف تحقیق

بررسی جامع و کاملی از ابعاد مسأله در جهت دستیابی به راهکارهای مناسب جهت پیاده سازی و دستیابی به آگاهی ها و اطلاعات مناسب و رسیدن به ابزارهای مناسب برای جامعه حقوقی ایران و تأمین حقوق شهروندی.

(ج) پرسش های تحقیق

پرسش اصلی :

- آیا دستیابی مردم به اطلاعات و اسناد دولتی در نظام حقوقی جمهوری اسلامی ایران به عنوان یک حق تبیین گردیده که دولت مکلف به رعایت آن باشد؟

پرسش های فرعی :

۱- راههای دسترسی مردم به اطلاعات و آگاهی از اقدامات حکومت کدام است و آیا این راهکارها در نظام حقوقی جمهوری اسلامی ایران وجود دارند و بسترهای قانونی و عملی آنها فراهم شده است؟

۲- استثنائات وارده بر حق دسترسی مردم به اطلاعات و اسناد دولتی در نظام حقوقی جمهوری اسلامی ایران چیست؟

۳- ثمره دسترسی به اطلاعات و آگاهی از اسناد دولتی چیست؟

(د) فرضیات تحقیق

فرضیه اصلی :

حق دسترسی به اطلاعات و اسناد دولتی به عنوان یک حق شهروندی وارد نظام حقوقی شده است و دولت مکلف به رعایت آن و اجرای الزامات آن است اما با کاستی ها و ابهاماتی مواجه است؟

فرضیات فرعی :

۱- در نظام حقوقی ایران هرچند قانون دسترسی آزادانه به اطلاعات اخیراً به تصویب رسیده لکن بستر آن در حال حاضر فراهم نشده است.

۲- حق دسترسی به اطلاعات مانند هر حق دیگری دارای حدود و ثغور خاصی است زیرا ممکن است با حقوق دیگری در تعارض قرار گیرد نظیر اینکه با حق امنیت ملی یا تعقیب جرایم و مجرمان یا با حقوق خصوصی در تعارض قرار گیرد. در حقوق جمهوری اسلامی ایران حتی قبل از تصویب قانون اخیر نظیر قانون مطبوعات استثنائاتی بر حق دسترسی آزادانه به اطلاعات وجود داشت. امنیت ملی، منع دسترسی به اسناد مراجع را به همفکری مقامات حکومتی، محدود کردن آزادی اطلاعات با هدف حمایت از حریم خصوصی و سلامت جامعه که با شیوه های طبقه ای و تناسب و احتمال بروز خسارت و بر شرط مشروعیت و قواعد منطقی و ناشی از قواعد حقوقی استثنائات وارده می باشند، از استثنائات وارده در نظام حقوقی جمهوری اسلامی ایران می باشند.

۳- مشارکت شهروندان در تعیین سرنوشت شان با دسترسی به اطلاعات در فرآیندهایی نظیر انتخابات گروهها و اداره امور عمومی در تشکل های غیردولتی و شفافیت فعالیت های دولت و مبارزه با فساد و افزایش کارآمدی دولت و رعایت حقوق نظارتی مردم از اهداف دولت در به رسمیت شناختن حق دسترسی به اطلاعات و اسناد دولتی است.

ه) روش انجام تحقیق

روش انجام تحقیق کتابخانه ای و نوع تحقیق تحلیلی و توصیفی است.

و) جنبه جدید بودن و نوآوری

این تحقیق موضوع جدیدی را مطرح می کند که کمتر در مورد آن بحث تحلیلی صورت گرفته و طرح دقیق آن موجب راهکارهای مناسب دسترسی مردم به اطلاعات و حق آگاهی آنان می گردد.

ز) روش تجزیه و تحلیل و گردآوری اطلاعات

در پژوهش تا حد امکان اکثر منابع موجود، اعم از کتابهای حقوقی، مقالات و پایان نامه ها و سایت های معتبر حقوقی که در ارتباط باموضوع مورد بحث بوده اند، مورد توجه و امعان نظر قرار گرفته اند.

این تحقیق مشتمل بر دو فصل است، هر فصل به تناسب موضوع، شامل چند مبحث است و هر مبحث به چند بند و هر بند نیز به نوبه خود به چند قسمت تقسیم شده است.

در فصل اول کلیات و مبانی دسترسی آزاد به اطلاعات شامل تعاریف، پیشینه تقنینی، ضرورت دسترسی آزاد به اطلاعات و اثرات آن، اصول نه گانه آزادی و حق دسترسی به اطلاعات مورد بررسی قرار گرفته است.

در فصل دوم نیز به جایگاه آزادی اطلاعات و حق دسترسی به اطلاعات و اسناد دولتی در ایران، سیر تحول لایحه آزادی اطلاعات در ایران با نگاهی به مشروح مذاکرات مجلس در تصویب مواد لایحه انتشار و دسترسی آزاد اطلاعات و بررسی نظر شورای نگهبان در خصوص لایحه آزادی اطلاعات، نقد و بررسی اجمالی قانون انتشار و دسترسی آزاد به اطلاعات و نقش تلویزیون و سایر وسایل ارتباط جمعی سمعی و بصری اشاره گردید.

فصل اول:

مبانی و کلیات

۱-۱- تعاریف، پیشینه تقنینی و سازمانهای حافظ دسترسی

آزاد به اطلاعات

۱-۲- ضرورت دسترسی آزاد به اطلاعات و اثرات آن

۱-۳- اصول نه گانه آزادی و حق دسترسی به اطلاعات

بخش اول:

تعاریف، پیشینه تقنینی و سازمانهای حافظ

دسترسی آزاد به اطلاعات